

Ivanova N. P. The Implicit Meaning of Flower Images in the Russian Writers' Paintings of the Surrounding World in the XIX Century

The article discusses the features of floristic images or references to them in the Russian writers' pictures of the surrounding world in the XIX century. According to George Lakoff space doesn't have ontological status apart from thinking. The term "mental space" was introduced by Gilles Fauconnier in 1989. This concept means an embodiment of image what the person thinks and says about something. While analyzing literary landscape the following category can be interpreted as the author's outlook and is expressed by the features of space that are realized in the pictures of the surrounding world. Understanding functions of landscape sketches refers to one of the leading implicit devices. In order to decode artistic images of flowers the author addresses to the practice of implicit poetics. The issues of flora-poetics are topical ones. In the creative work of Gogol' flowers point to the possibility of man's contact with the other world. In I. S. Turgenev's works flowers embody positive "non-locality" and symbolize birth, life, death and resurrection. Egocentricity of Turgenev's mental space opposes to the cosmocentricity of Tolstoy. In the writer's works flowers symbolize spiritual resurrection. In the opposition "wish – reality" the images of flowers are considered in the creative work of F. V. Dostoevsky. The image of unachievable ideal is accompanied by mentioning garden and flowers in A. P. Chekhov's creative work. In the course of the analysis, the conclusions about the peculiarities of the authors mental spaces are made, the position of their identities and differences is defined.

Key words: mental space of the author, the picture of the surrounding world, implicitly poetics, poetics of flora, flowers.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 811.111'42

Н. П. Ізотова

**ОБРАЗ ПЕРСОНАЖУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВЕРТИКАЛЬНОГО
КОНТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ
(на матеріалі романів Дж. М. Кутзее)**

Погляд на художній текст як двовимірну структуру, що утворюється в результаті використання автором специфічної системи кодування інформації [1, с. 11], виводить на перший план при вивченні семантичної організації літературних творів питання щодо механізмів утворення, функціонування та тлумачення прихованих текстових смислів

[2, с. 39]. Нові методика моделювання семантичного простору літературного твору базуються на його ретельному аналізі, встановленні ролі кожного текстотвірного елементу в експлікації значущих текстових смислів, тобто те, що було названо Б. Ларіним „спектральним аналізом стилю”: прочитання тексту не поверхово, а „у всій його коливній глибині” [цит. за 3, с. 52]. Особлива роль у цьому відношенні надається вертикальному контексту як текстовій категорії, що має свій індивідуальний, залежний від стилю певного автора, „профіль”.

Наразі існує ціла низка робіт [4; 5; 6], що систематизують, значно розширюють та модифікують поняття „вертикальний контекст”, уведений у науковий обіг російськими дослідниками О. С. Ахмановою та І. В. Гюббенет [7] у другій половині ХХ століття. Роботи, написані в цьому ключі, спрямовані, зокрема, на виокремлення елементів вертикального контексту, пошук шляхів їх ідентифікації, встановлення ролі такого контексту для розуміння змісту всього художнього твору чи його окремих частин. Запропонована стаття є також певним внеском у розбудову теорії вертикального контексту, адже пропонує новий ракурс його вивчення, який, базуючись на антропоцентричному підході до вивчення літературного твору, спрямований на з’ясування стилістичного значення вертикального контексту в моделюванні образу персонажа – одного з антропоцентрів художнього тексту.

Отже, метою цієї розвідки є визначення ролі вертикального контексту у створенні образу персонажа в художніх творах відомого південноафриканського письменника Дж. М. Кутзее. Структура статті відповідає поставленій меті та завданням дослідження: 1) розкрити специфіку художньої комунікації; 2) уточнити онтологічний та епістемологічний статуси поняття „вертикальний контекст” у сучасних лінгвопоетичних студіях; 3) узагальнити засоби створення образу персонажа в літературному творі; 4) виявити особливості розуміння вертикального контексту в романах Дж. М. Кутзее; 5) дослідити ключові віхи „вертикалізації смислу” [6, с. 23] в аналізованих творах автора; 6) встановити функції вертикального контексту в зображенні образу персонажа в аналізованих творах.

Створений з метою естетичного впливу, художній текст віддзеркалює естетичну програму його автора [3, с. 328; 8, с. 230; 9, с. 53] і всі компоненти художньої структури (факти, їх розташування, характер та спосіб опису тощо) важливі не самі по собі, а у зіставленні з іншими елементами літературного твору [3, с. 238]. У художніх текстах відбувається художня трансформація фактичного матеріалу залежно від ідейно-художньої концепції автора [там само, с. 239.]. Перетворюючи так звану об’єктивну реальність у реальність художню, письменник відкриває щось нове для себе і читача, одночасно розкриваючи нові грані в самому собі [8, с. 230]. З іншого боку, художня реконструкція світу в художній комунікації завжди спрямована на пізнання людини [там само],

що підкреслює абсолютний антропоцентричний характер будь-якого художнього твору [8, с. 231; 10, с. 172; 11, с. 95].

Свої уявлення про людину письменник розвиває, насамперед, у системі створених ним персонажів [8, с. 231]. Персонаж (або дійова особа), з літературознавчих позицій розглядається як постать літературного твору з певними психічними, особистісними якостями, моральними, ідеологічними, світоглядними переконаннями [12, с. 547]. Це своєрідна концептуальна модель особистості, сконструйована в залежності від авторського задуму. Сукупність усіх лінгвостилістичних засобів створення персонажу формує його літературно-художній портрет, до якого належить як зображення „зовнішнього” та „внутрішнього” стану героя, так і опис його дій, стосунків з іншими персонажами, спосіб говорити й думати [11, с. 95].

Відміною рисою індивідуально-авторського творчого стилю південноафриканського письменника Дж. М. Кутзее є залучення вертикального контексту для створення системи образів персонажів своїх творів. У сучасних лінгвопоетичних студіях вертикальний контекст розглядається як „певна історико-філологічна інформація, об'єктивно закладена у конкретному літературному творі” [7, с. 7]. Пильна увага до вивчення вертикального контексту пояснюється, безумовно, значущою роллю такого виду контексту в експлікації різноманітних текстових смислів, забезпечуючи у такий спосіб доступ до семантики художнього тексту. З огляду на те, що вертикальний контекст є специфічною сферою діяльності певної мовної особистості, що стоїть за кожним художнім текстом [6, с. 9], він володіє неабияким потенціалом в розкритті індивідуально-авторського стилю. Таким чином, вертикальний контекст, з одного боку, відтворює культурно-історичний фон епохи, а з другого – демонструє індивідуально-авторську модель сприйняття дійсності, формуючи ідіостильову специфіку літературного твору.

Вивчаючи функціонування вертикального контексту в художньому творі, І. В. Гюббенет розмежовує поняття філологічного вертикального контексту і глобального вертикального контексту. Перший створюється різноманітними алюзіями, цитатами, деформованими ідіомами, характеризуючи екстралінгвістичні параметри художнього твору [7, с. 7]. Специфіка другого типу контексту пояснюється властивістю вертикального контексту віддзеркалювати взаємодію художнього тексту з культурою, його занурення в культуру [9, с. 32]. Саме таку функцію виконує глобальний або соціально-історичний контекст, що розкриває зв'язок між текстом художнього твору та представлений в ньому „атмосферою” або „духом епохи” [7, с. 3 – 4]. Такий контекст відтворює увесь соціальний лад, усі поняття, уявлення, сприйняття, що слугують предметом зображення певного соціального та історичного зрізу, знання яких необхідні для того, щоб твори конкретного автора могли бути сприйняті читачами різних країн та епох

[там само, с. 39]. Саме на такому розумінні вертикального контексту базується дане дослідження.

Художні твори південноафриканського письменника Дж. М. Кутзее належать до так званої постколоніальної літератури, виникнення якої припадає на другу половину ХХ століття і пов'язане з конкретними історичними подіями цього періоду – розпадом колоніальної системи, і, як наслідок, виникнення постколоніального простору [13, с. 5; 14]. Під постколоніальним простором мається на увазі не стільки географічний, скільки, перш за все, культурний простір, сфера активної взаємодії різнокультурних (етнічних, релігійних, національних) факторів, що виникли в результаті існування колоніального режиму [13, с. 12]. „Постколоніальна література”, таким чином, представлена англомовними творами, написаними мешканцями бувших британських колоній, до яких можна віднести творчість Дж. М. Кутзее, а також творчим доробком громадян Великобританії, що не належать до білої раси [там само, с. 19]. Слід відмітити, що праці постколоніальних письменників насичені історичними і культурологічними реаліями і порушують питання взаємодії між людьми, расами, мовами. Такі письменники є „одночасно і сучасними етнографами своєї власної культури і її інтерпретаторами” [14].

Вертикальний контекст у романах Дж. М. Кутзее представлений широким спектром ідеологічних, соціальних, культурологічних реалій. Художні твори письменника пропонують авторську інтерпретацію процесів та явищ соціально-політичної історії Південної Африки ХХ століття [15, с. 22 – 23], де головні герої висловлюють власне авторську точку зору на ці події. У своїх роботах автор порушує питання щодо ролі людини в історії, торкається питань міжрасових відношень, громадянської війни, колоніальної системи та багато інших. Наприклад:

*“Michael, I am speaking to you as one human being to another. **There is a war on, there are people dying. Well, I am at war with no one. I have made my peace. Do you understand? I make my peace with everyone. There is no war here on the farm. [...]**”*

*“Michael, I worked in the paymaster's office, I know what is going on. **I know how many men are going eleven-63 every month, whereabouts unknown, pay stopped, docket open**” [16, с. 64]*

Виокремлений контекст розкриває негативне ставлення одного з героїв роману Дж. К. Кутзее „Life and Times of Michael K” („Життя і час Міхаела К”) до громадянської війни (*there are people dying; many men are going eleven-63 every month, whereabouts unknown, pay stopped, docket open*) і бажання людей жити в мирі (*I make my peace with everyone*).

У зазначеному романі вертикальний контекст допомагає розкрити образ головного героя – людини, яка відчуває усі труднощі, насильства та пригнічення колоніального режиму. Наприклад: *“He could have turned back at once; but at the risk of **a second humiliation** he helped his mother back into the barrow and pushed her as far as the old hangers, where*

indeed, there was a jeep parked by the roadside and three soldiers brewing tea over a camp stove. His pleas were in vain. "Have you got a permit, yes or no?" demanded the corporal in command. "I don't care who you are, who your mother is, if you don't have a permit you can't leave the area finished" [16, с. 22].

З метою втекти від того, що відбувається в країні, сховатися у власному світі, Міхаел К разом зі своєю хворою мамою вирушає до ферми в окрузі Принц-Альберт – місця, де народилася його мати. Іменник *humiliation* (приниження) підкреслює негативне ставлення солдат до простих людей під час громадянської війни.

Образ головного героя в аналізованому романі моделюється крізь призму його роздумів про трудові виправні табори, що були організовані на території Південної Африки під час громадянської війни. Розмірковуючи про них, один з персонажів впевнений, що такі табори створені не з метою допомагати людям, а задля попередження страйків у країні: *"If we just grew thin and turned into paper and then into ash and floated away, they wouldn't give a stuff for us. They want to go to sleep feeling good"* [16, с. 88].

Особливе місце у зображенні історичного контексту у романі „Life and Times of Michael K” („Життя і час Міхаела К”) займає опис жорстокого ставлення військових до цивільних людей: *"The soldier who was holding K gripped the nape of his neck between thumb and forefinger and guided him down till he was kneeling, till his face was touching the earth. "You heard what the officer said," he said, "so tell me. Tell me your story". He flicked the beret away and pressed K's face hard into the earth. With nose and lips squashed flat, K tasted the damp soil"* [16, с. 122].

Соціальний та політичний статус Південної Африки під час майбутнього падіння апартеїду у кінці ХХ століття переданий у романі „Age of Iron” („Залізне століття”) в контексті роздумів головної героїні твору Місіс Керрен про ці події: *"Marriage is fate. What we marry we become. We who marry South Africa become South Africans: ugly, sullen, torpid, the only sign of life in us a quick flash of fangs when we are crossed. South Africa: a bad-tempered old hound snoozing in the doorway, taking its time to die. And what an uninspired name for a country!"* [17, с. 70].

Місіс Керрен звинувачує владу та політичну систему в руйнуванні людського життя, і особисто її життя: *"I want to rage against the man who have created these times. I want to accuse them of spoiling my life in the way that rat or a cockroach spoils food without even eaten it, simply by walking over it and sniffing it and performing its bodily functions on it. [...] You know this country. There is madness in the air here"* [17, с. 117].

Головна героїня вважає, що режим апартеїду в Південній Африці є історичним злочином, що дістався кожному мешканцю цієї країни у спадок: *"It is part of my inheritance," she says to Vercueil, "It is part of me. I am part of it"* [17, с. 152].

Безмірний відчай викликає у місіс Керрен смерть дітей, які гинуть від насильства апартеїду, а батьки не в змозі відмовити їх від участі в політичних акціях: *“Poor child! Poor child! From somewhere tears sprang and blurred my sight. Poor John, who in the old days would have destined to be a garden boy and eat bread and jam for lunch at the back door and drink out of a tin, battling now for all the insulted and injured, the ridiculed, for all the garden boys of South Africa!”* [17, с. 151].

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку про те, що вертикальний контекст як текстова категорія, з одного боку, дає ключ до глибинної семантики художнього твору, а з іншого – є засобом моделювання образу персонажа. Особлива функція вертикального контексту полягає в розкритті індивідуально-авторського стилю письменника.

Перспективним, на наш погляд, є вивчення інших способів моделювання образу персонажа, зокрема, композиційних технік та прийомів.

Список використаної літератури

- 1. Молчанова Г. Г.** Семантика художественного текста (имплицитивные аспекты коммуникации) / Г. Г. Молчанова. – Ташкент : Изд-во „Фан” Узбекской ССР, 1988 – 160 с.
- 2. Воробьёва О. П.** Семантическое пространство художественного текста: интерпретация мира или мир интерпретаций? / О. П. Воробьёва // Категоризация мира: пространство и время: материалы науч. конф. – М. : Диалог-МГУ, 1997. – С. 39 – 40.
- 3. Кайда Л. Г.** Композиционная поэтика текста / Л. Г. Кайда. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 408 с.
- 4. Болдырева Л. В.** Социально-исторический вертикальный контекст и проблема понимания литературно-художественного текста : дис. ... канд. филол. наук. – М., 1991. – 207 с.
- 5. Зубова У. В.** Вертикальный контекст в работах отечественных и зарубежных филологов / У. В. Зубова // Вестник МГОУ. Серия „Лингвистика”. – 2013. – № 4.– С. 62 – 66.
- 6. Софронова И. Н.** Вертикальный контекст как категория художественного текста и средства ее создания (на материале художественной прозы А. Адамовича) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 „Русский язык”. – Минск, 1990. – 29 с.
- 7. Гюббенет И. В.** Основы филологической интерпретации литературно-художественного текста / И. В. Гюббенет. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 205 с.
- 8. Щирова И. А.** Многомерность текста: понимание и интерпретация : учебное пособие / И. А. Щирова, Е. А. Гончарова. – СПб. : ООО „Книжный дом”, 2007. – 472 с.
- 9. Бабенко Л. Г.** Лингвистический анализ художественного текста: теория и практика : учебник; практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 496 с.
- 10. Арнольд И. В.** Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / Науч. ред. П. Е. Бухаркин. Изд. 2-е. – М. : Книжный дом „ЛИБРОКОМ”, 2010. – 448 с.
- 11. Интерпретация художественного текста : учеб. пос. / Домашнев А. И., Шишкина И. П.,**

Гончарова Е. А. – М. : Просвещение. – 208 с. **12. Літературознавчий словник-довідник /** За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : Академія. – 752 с. **13. Сидорова О. Г.** Британский постколониальный роман последней трети XX века в контексте литературы Великобритании / О. Г. Сидорова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2005. – 262 с. **14. Толкачев С. П.** Мультикультурализм в постколониальном пространстве и кросс-культурная английская литература [Электронный ресурс] / С. П. Толкачев // Знание. Понимание. Умение, 2013. – № 1. – Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2013/1/Tolkachev_Multiculturalism-Cross-cultural-Literature/ **15. Head D.** The Cambridge Introduction to J. M. Coetzee / D. Head. – Cambridge : Cambridge University Press, 2013 – 115 p. **16. Coetzee J. M.** Life and Times of Michael K / J. M. Coetzee. – N. Y. : Penguin Books, 2013. – 184 p. **17. Coetzee J. M.** Age of Iron / J. M. Coetzee. – N. Y. : Penguin Books, 2010. – 198 p.

Изотова Н. П. Образ персонажу крізь призму вертикального контексту художнього твору (на матеріалі романів Дж. М. Кутзее)

У центри уваги запропонованої розвідки знаходиться вертикальний контекст, який імпліцитно чи експліцитно представлений у художніх творах відомого південноафриканського письменника Дж. М. Кутзее, слугує особливим кодом до їхнього розуміння. Стаття є певним внеском у розбудову теорії вертикального контексту, адже пропонує новий ракурс його вивчення, який, базуючись на антропоцентричному підході до вивчення літературного твору, спрямований на з'ясування стилістичної функції такого виду контексту в моделюванні образу персонажа – одного з головних антропоцентрів художнього твору. Вертикальний контекст розглядається в статті як певна соціально-історична інформація, що знаходить своє вербальне втілення у художньому творі і розкриває зв'язок між художнім текстом і культурою та історією. Дослідження виявило неабиякий потенціал вертикального контексту в зображенні образу персонажу літературного твору, а також у відтворенні індивідуально-авторського стилю.

Ключові слова: ідіостиль, вертикальний контекст, образ персонажу, художня семантика.

Изотова Н. П. Образ персонажа сквозь призму вертикального контекста художественного произведения (на материале романов Дж. М. Кутзее)

В центре внимания предложенного исследования находится вертикальный контекст, который имплицитно или эксплицитно представленный в художественных произведениях известного южноафриканского писателя Дж. М. Кутзее, служит своеобразным кодом к их пониманию. Вклад данной статьи в дальнейшее развитие теории вертикального контекста объясняется новым ракурсом его изучения,

который, основываясь на антропоцентрическом подходе к анализу литературного произведения, направленный на выявление стилистической функции такого вида контекста в моделировании образа персонажа – одного из главных антропоцентров художественного произведения. Вертикальный контекст рассматривается в работе как определенная социально-историческая информация, вербально представленная в художественном произведении и раскрывающая взаимосвязь между художественным текстом, культурой и историей. Результаты исследования говорят о значительном стилистическом потенциале вертикального контекста в раскрытии образа персонажа литературного произведения, а также в формировании индивидуально-авторского стиля.

Ключевые слова: идиостиль, вертикальный контекст, образ персонажа, художественная семантика.

Izotova N. P. Image of the Character Through the Prism of Vertical Context in Fiction (a Study of J. M. Coetzee's Novels)

The article focuses on the concept of the vertical context which is represented implicitly or explicitly in works of a prominent South African writer J. M. Coetzee. Such a context gives a valuable clue to the overall comprehension of his writings. The present research makes a substantial contribution to further development of the vertical context theory as it provides a new perspective on its analysis. Based on the anthropological approach to fiction study it is aimed at defining stylistic functions of the vertical context in modeling the fictional character image which is considered to be one of the main anthropocenters of a literary text. The vertical context is viewed as social and historical information represented verbally in fictional writing. This information reveals the interconnection between a literary text and culture as well as history. The findings of the research reveal an enormous stylistic potential of the vertical context in conveying the image of the character in a literary text as well as in developing the author's individual style.

Key words: idiostyle, vertical context, image of the character, literary semantics.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Воробйова О. П.